

VNĚJŠÍ EKONOMICKÉ VZTAHY ČSSR V EVROPSKÉM KONTEXTU

Vladimír Tomeš*

Některé určující prvky československé zahraničně politické orientace vznikly již spolu se vznikem československého státu před padesáti lety. První Československá republika jako nově vytvořený subjekt mezinárodních vztahů se stala částí tzv. versailleského systému poválečného uspořádání Evropy, který dočasně zajistil mocenskou převahu vítězných koaličních států Dohody.

Již tehdy byla zahraničně politická orientace nového československého státu limitována objektivními faktory vývoje mezinárodních vztahů z jedné strany a faktorem zajištění bezpečnosti státu vyplývajícím z jeho geografické polohy ve středu Evropy ze strany druhé. Tento rozpor se později projevil v neadekvátním rozložení přirozené orientace vnějších vztahů. Těžiště těchto vztahů se z historických důvodů nacházelo ve střední Evropě, kde mělo dominující postavení Německo, a z toho vyplývala zásadní politická orientace Československa na vedoucí evropské mocnosti (Francii a Velkou Británií) určená úvahami spojenými především se zajištěním vnější bezpečnosti státu. Částečně jednostranná orientace, vyplývající z třídní podmíněnosti čs. zahraniční politiky, a do jisté míry i nedocenění významu SSSR pro čs. bezpečnost sehrály významnou roli při zániku československé samostatnosti.

Vznik světové socialistické soustavy po druhé světové válce, jejíž součástí se stala i obnovená Československá republika, v podstatě vyřešil problém zajištění bezpečnosti našeho státu formou těsného spojení se Sovětským svazem a s ostatními socialistickými zeměmi.

Existence našeho státu byla zajištěna nejenom těsnou zahraničně politickou orientací ČSSR na socialistické země, ale také rozvojem vzájemné ekonomické spolupráce, bez které by další vývoj naší společnosti v konkrétním historickém období byl nemyslitelný.

Nové historické podmínky se vyznačují rovnováhou sil, která do značné míry omezuje možnost použít ozbrojený konflikt jako metodu reálného řešení světových problémů. První poválečná léta byla charakterizována vyhraněnou konfliktní situací téměř ve všech sférách vztahů mezi socialistickými a kapitalistickými státy. V současné době však většina evropských států usiluje o normalizaci a rozvoj oboustranně prospěšných vztahů mezi skupinami států s rozdílnými politickými a ekonomickými systémy na základě rovnosti a neměšování do vnitřních věcí. Tento proces je určován oboustrannou snahou

* Tato stať byla dána redakci v červenci 1968. Redakce se domnívá, že její uveřejnění je stále aktuální, i přes časový odstup, i v nových podmínkách.

po zachování celosvětového míru a stal se již skutečností v tom smyslu, že cesta k jeho zachování leží právě v rozvíjení ekonomické spolupráce. Zvlášť důležitou úlohu má tento aspekt v celoevropském kontextu. V Evropě je soustředěna převážná část vojensko-ekonomického potenciálu dvou vojensko-politických seskupení kapitalistických a socialistických států a zároveň se v ní koncentruje i velká část doposud nevyřešených mezinárodních problémů včetně německé otázky a vytvoření evropského systému kolektivní bezpečnosti. Účinným katalyzátorem celoevropské spolupráce je probíhající vědeckotechnická revoluce a překonávání technologického zaostávání Evropy za Spojenými státy.

Následující stať je orientována převážně ekonomicky, a to proto, že 1. vycházíme z jistých předpokladů, 2. se domníváme, že v řešení ekonomických otázek leží dlouhodobě podstata úspěšného rozvoje vzájemných vztahů mezi různými zeměmi.



Československo je země s vysoce vyspělou ekonomikou, s poměrně chudou surovinovou základnou a vzhledem ke své velikosti se značným stupněm závislosti na vnějších vztazích.

U země takového typu, jakou je Československo, je vývoj ekonomiky ve funkční závislosti na vývoji vnějších vztahů. Vnější vztahy musí svou úlohu v ekonomické oblasti plnit tak, aby si země neustále udržovala optimální stupeň efektivní specializace v mezinárodním měřítku. Měřítkem míry efektivnosti specializace přitom není pouze umístění národních výrobků na zahraničních trzích, ale i schopnost přenášení vlivů působících ve světovém hospodářství, které tak vyvolávají neustálý kvalitativní růst dané ekonomiky. Postavení země ve světovém hospodářství pak nelze posuzovat jenom podle okamžité situace v platební bilanci, ale rovněž podle rozsahu volby možností existujících pro umístění národních vývozu na světových trzích.

Vzhledem k dosavadnímu historickému vývoji československé ekonomiky provádíme v současné době změny jak ve sféře plánování a řízení, tak ve struktuře čs. národního hospodářství. Cílem zamýšlené strukturální přestavby čs. ekonomiky je odstranit rychle narůstající rozpor mezi stále rostoucím množstvím vynakládané společenské práce a její nepřetržitě klesající produktivitou. Strukturální přestavba má tvořit výchozí předpoklad pro opětné sladění vývoje našeho národního hospodářství s dlouhodobými vývojovými tendencemi světového hospodářství. Konkrétně má strukturální přestavba dosáhnout modernizace naší ekonomické struktury — poklesu podílu těžebního průmyslu a řady oborů průmyslu těžkého, růstu podílu surovinově nenáročných odvětví zpracovatelského průmyslu (spotřebního průmyslu, sklářství, keramiky, lehkého a přesného strojírenství, obráběcích strojů, chemického průmyslu) apod. Strukturální přestavba počítá zároveň s posílením terciální sféry a infrastruktury.

V současném období strukturální přestavby se obzvláště silně projevuje funkční závislost vývoje čs. ekonomiky na vývoji jejích vnějších vztahů. Věcná i teritoriální struktura čs. vnějších ekonomických vztahů po roce 1948 se velmi značně podílela na zformování struktury existující, dosažení cílů zamýšlené strukturální přestavby bude rovněž velmi silně ovlivněno našimi vnějšími vztahy.

Pro realizaci uvedených strukturálních změn je proto nutné zajistit základní předpoklady jak ve vnitřní ekonomice, tak v oblasti vnějších vztahů. Konkrétním obsahem těchto předpokladů by měly být změny v řízení a provádění zahraničního obchodu a určité úpravy v zahraničně obchodní orientaci čs. vnějších vztahů. Jejich cílem by mělo být zabezpečení toho, že strukturální změny nebudou mít, jako tomu bylo v minulosti, charakter skoků (intenzivní strukturální přestavba, často i v rozporu s jakoukoliv efektivností, a potom dlouhodobé fixace této struktury ústící v zaostalost a nemodernost národní výroby), ale že se naopak naše národní ekonomika bude při neustálém spojení se světovými trhy plynule přizpůsobovat světově platným tendencím.

Charakter současného zapojení do mezinárodní dělby práce je rozporný — Československo má rozvinuté vztahy právě s těmi zeměmi, které jsou na nižší ekonomické úrovni, a funkční působení vztahů s těmito ekonomikami probíhalo dosud — a stále ještě probíhá — ve směru spíše opačném, než jaký by byl právě v dané fázi vývoje našeho hospodářství pro čs. ekonomiku prospěšný a nutný. Je to logický důsledek celého uplynulého vývoje: jsou-li pro zapojení do mezinárodní dělby práce volena jiná kritéria než ekonomická, je nutné počítat potom také s jinými důsledky pro národní hospodářství.

Z cílů strukturálních změn vyplývají i perspektivy nutné pro další rozvoj vnějších vztahů.

Vztahy ČSSR—SSSR¹⁾

Minulý vývoj nesl silnou pečť ostré změny historické orientace v čs. vnějších vztazích po roce 1948, kdy embargo ze strany západoevropských států a USA násilně přerušilo tradiční hospodářská spojení. V průběhu dalšího vývoje, zvláště po vyčerpání extenzivních zdrojů růstu čs. ekonomiky v šedesátých letech, se zcela zřetelně projevil negativní vliv současné struktury i objemu vnějších ekonomických vztahů, jakož i způsobu využívání výhod mezinárodní dělby práce za podmínek přísné centralizovaného řízení zahraničního obchodu. Strukturální změny v čs. hospodářství, které se v současné době ukázaly zcela neefektivní, probíhaly pod silným, v některých odvětvích i výlučným vlivem změněné orientace vnějších vztahů, především s SSSR. Tyto změny přitom postrádaly z naší strany perspektivně reálnou ekonomickou či politickou úvahu.

Vysoký stupeň koncentrace čs. výroby na uspokojování jediného trhu vedl ke značné závislosti na tomto trhu.²⁾ Požadavky SSSR často převyšovaly kapacitu čs. hospodářství, zvláště v posledních letech spolupůsobily při narůstání extenzivního vývoje (přesun investic z lehkého do těžkého průmyslu), vedly k ohrožení vývoje technické úrovně našich výrobků. Intenzita těchto vlivů je dána v ekonomické oblasti řádovým rozdílem mezi ekonomikami obou zemí — zatímco například na krytí celkové potřeby strojů v SSSR se čs. průmysl podílí pouze o 0,9 %, pro Československo je vývoz strojů do SSSR výraznou, určující položkou celého našeho vývozu. Jakákoliv proměnlivost nebo naopak neúměrně

1) Úvaha je založena na předpokladu relativní stability sovětského modelu vnějších vztahů, nepředpokládá proto v této oblasti žádné podstatné změny. Problém je tedy sledován pouze v makroekonomické poloze.

2) Do SSSR například vyvážíme 49 % našeho vývozu strojů a zařízení, 47 % vývozu trubek, 35 % vývozu obkládaček, 62 % vývozu kožené obuvi, 30 % vývozu vlněných tkanin. Čísla převzata z interní studie VŠE.

dlouho trvající strnulost v požadavcích sovětských odběratelů měla dalekosáhlé důsledky pro strukturu čs. národní výroby — buď bylo nutné provádět perspektivně neefektivní strukturální změny, nebo se naopak konzervovaly strukturální poměry už zastaralé, neodpovídající světovým tendencím. Tak se například v Československu na přímou objednávku SSSR nově zaváděla výroba řady výrobků investičně značně náročných (energiovlaky, elektrické lokomotivy, říční lodě). Výlučnost SSSR jako odběratele a klesající kvalita vedly k tomu, že po nasycení sovětských požadavků ztratila výroba takových výrobků možnost jakéhokoli odbytu jinde na světových trzích. Hlavní příčiny, které to způsobily: Již při zavádění uvedených výrob se světové tendence ubíraly jiným směrem, výrobky byly nekvalitní, jelikož v jejich výrobě neměla země tradici, zkušenosti apod. Nepříznivý tlak na provádění neefektivních strukturálních změn v čs. hospodářství byl ještě zesilován neracionálními rozhodnutími v čs. plánování, často i přes odpor sovětské strany. Uvedené strukturální změny si kromě toho vyžádaly prudký vzrůst dovozu surovin, které navíc v mnoha případech nejsou dostatečně kvalitní, takže jejich další zpracování vyvinulo tlak na další neefektivní strukturální přesuny, fixující naši strukturální závislost.⁴⁾

Výsledkem celého tohoto vývoje je, že spolupráce s SSSR je v současné době pro Československo životní nutností. Perspektivně je nezbytné udělat maximum pro to, aby čs.-sovětské vztahy byly oproštěny od subjektivních kritérií hodnocení. Reálnou cestou je postupné prosazování takových změn ve struktuře čs. vývozu do SSSR, které by 1. byly v souladu se světovými tendencemi, a tedy i s vnitřně zamýšlenou strukturální přestavbou; 2. byly materiálově méně náročné než vývozy nynější. Splněním obou těchto požadavků by se dosáhlo toho, že by se čs. hospodářství vyvíjelo skutečně tak, jak probíhají světové trendy. Dosavadní vývoj ukazuje na některé problémy. Ve strojírenském vývozu do SSSR podíl dynamických položek (tj. takových, které na světových trzích vykazují značné tempo růstu) od roku 1960 soustavně klesá — ze 46,5 % v roce 1961 na 43,6 % v roce 1964. Podíl statických položek, tj. s malou dynamikou růstu, a tedy světově neperspektivních, se naopak neustále zvětšoval — od roku 1961 do roku 1966 stoupl z 53,5 % na 56,4 %.

Materiálově náročné položky vykazují v našem vývozu do Sovětského svazu rovněž soustavný růst — jejich podíl se zvýšil z 26,5 % v roce 1961 na 32,6 % v roce 1964. Materiálově nejnáročnější obory tvoří právě největší podíl našeho strojírenského vývozu do SSSR a jejich podíl stále vzrůstá.

Při pokračování v dosavadním vývoji struktury vývozu vůči našemu největšímu obchodnímu partnerovi se ovšem záměry v oblasti vnitřní strukturální přestavby jeví značně nereálné. Dovozy surovin budou nadále vázat velký podíl investic na dovozy a výroba pro úhradu takových dovozů bude stále natolik nutná, že jakékoliv přesuny budou velmi obtížné.

Ukazuje se proto, že konkrétní vztahy k SSSR napříště by neměly vycházet z pouhého růstu objemu vzájemné obchodní výměny jako ze základního

3) V roce 1966 jsme z celkového dovozu železné rudy dovezli z SSSR 82 %, manganové rudy 52 %, kamenného uhlí 51 %, surového železa 93 %, řeziva 88 %, fosfátů 65 %, bavlny 54 %, pšenice 99 %, ječmene krmného 96 %, masa 40 %; téměř výhradně z SSSR dovážíme máslo a naftu. Z celkového dovozu surovin dovážíme z SSSR asi 40 %. Čísla převzata z interní studie VŠE.

4) Máme na mysli především vysoký obsah síry v naftě, kterou z SSSR odebíráme, nebo značnou kyselost u nás používaných sovětských železných rud.

předpokladu dalších čs.-sovětských vztahů, ale měly by záležet v reálném oceňování budoucích tendencí vývoje sovětského národního hospodářství konfrontovaném neustále s tendencemi vývoje světového hospodářství a s možnostmi plynoucími z naší vnitřní strukturální přestavby. Je zjevné, že požadavky sovětských odběratelů by měly být vždy oceňovány podle možností a strukturálních záměrů naší národní ekonomiky a zakládané strukturální změny podle perspektivy odbytu nejen v Sovětském svazu, ale také na světových trzích. V budoucnosti bude třeba velmi přísně dodržovat zásadu, aby v oblasti investiční politiky nebyly schvalovány takové investice, které by po dokončení nezaručovaly výrobu široce směřitelného zboží, a to především na nejnáročnějších světových trzích. Tato zásada se i přes teoreticky i prakticky dokázanou správnost dosud nestala (a snad ani nemohla) organickou součástí hospodářské politiky. Čs. strana by se rovněž měla snažit o rozvoj spolupráce především v těch odvětvích či oborech, které jsou v Sovětském svazu na světové technické či výzkumné úrovni. Je ke škodě obou partnerů, že dosavadní formy i obsah vědeckotechnické spolupráce jsou neúměrné existujícím možnostem.

Ačkoliv takový konkrétní přístup ke spolupráci se Sovětským svazem skrývá vzhledem k praxi prováděné v současnosti možnost řady konfliktů, máme za to, že další perspektivně trvalý a pro oba státy výhodný rozvoj styků si jeho důsledně uplatnění stále více vyžaduje.

Vztahy ČSSR a evropských socialistických zemí

Čs. vnější ekonomické vztahy k ostatním evropským socialistickým zemím obsahují některé problémy obdobné problémům vztahů k SSSR. Tyto problémy jsou analyzovány v předchozí části studie, proto se budeme zabývat jen některými specifickými přístupy k ostatním socialistickým zemím.

Struktura průmyslu socialistických zemí se v hlavních rysech přibližuje struktuře průmyslu ČSSR, což je důsledkem založeného investičního vývoje. Tato struktura vyvolává v oblasti vnějších ekonomických vztahů charakteristické tendence. V oblasti dovozu požadují socialistické země převážně vyspělá strojírenská a technologická zařízení pro svůj mladý zpracovatelský průmysl. Na druhé straně se stále důrazněji snaží umístit svůj vývoz, tj. produkci zpracovatelského průmyslu, na trzích ostatních socialistických zemí. Tento vývoz začínajících průmyslových odvětví je relativně nekvalitní a v konečném důsledku obtížně umístitelný nejen ve vyspělých kapitalistických státech, ale často i ve vyspělejších socialistických zemích.

V oblasti dosavadních forem vnějších ekonomických vztahů a uplatňovaných obchodně politických metod se tento stav konkrétně projevuje jako bariéra rozvoje. Čs. vývozy nad objem vymezený kontingentem se transformují do nepohyblivých aktivních sald na čs. straně, za které není vždy možno dovézt výrobky, které ČSSR potřebuje. Tedy čs. národní práce zpředmětněná v dodatečném vývozu je umrtvována a je o ni ochuzen čs. reprodukční proces, protože takto získané platební prostředky nelze přeměnit v efektivní dovozy zboží z těchto zemí.

Domníváme se, že budoucí řešení vnějších ekonomických vztahů evropských socialistických zemí závisí na vývoji ekonomických reforem a uplatnění tržních kritérií v hospodářských vztazích mezi těmito zeměmi.

Abychom využili potenciálních možností rozvoje ekonomických vztahů se socialistickými zeměmi a současně si vzhledem k nynějším deformacím ekonomické spolupráce nenarušili své nejvlastnější hospodářské zájmy, musíme prosazovat změny forem hospodářské spolupráce.

Především bude třeba bezpodmínečně trvat na plně ekonomických kritériích a hledat především další ekonomické stimuly pro spolupráci. Zároveň se v současné době prosazuje nezbytnost posuzovat další orientaci ČSSR k socialistickým zemím s ohledem na potřeby diferencovaného přístupu a nerozvíjet je jako dosud lineárně bez ohledu na skutečné možnosti a vzájemnou výhodnost. Měli bychom vhodně posilovat vztahy k těm zemím, které se svou ekonomickou úrovní a realizací hospodářské reformy blíží Československu.

V souladu s vývojem ekonomických reforem u nás i v ostatních socialistických zemích by se měl uplatňovat ve vztahu k zainteresovaným socialistickým zemím princip, že konkrétní praktická realizace výměny zboží a služeb patří do podnikové sféry, tj. výrobním a obchodním subjektům, které je posuzují z hlediska *commercial considerations*. Tato otázka těsně souvisí s přesným vymezením postavení podniků v soustavách řízení socialistických zemí. Dosavadní zkušenosti z činnosti RVHP nás přesvědčují o tom, jak je v dlouhodobé perspektivě důležité uplatňovat vůči srovnatelným socialistickým zemím takovou politiku v oblasti vnějších ekonomických vztahů, která by ve vnitřní ekonomice i vnějších vztazích těchto zemí vedla k vytváření skutečných předpokladů a prostoru pro rozvoj efektivní hospodářské spolupráce, případně pro integraci ekonomik socialistických států.

Perspektivně prozíravé a v zájmu skutečné jednoty socialistických zemí je přijetí takových principů ekonomické spolupráce, které spočívají na důsledné ekonomické kalkulaci. Není přitom vyloučeno, že ČSSR bude poskytovat a přijímat nadále hospodářskou i vědeckotechnickou pomoc. Tato pomoc musí však být jasně oddělena od obchodních vztahů, jinak bude nadále docházet při současném systému tvorby cen v mezinárodním obchodě socialistických zemí k oboustranným subjektivním hodnocením vzájemných hospodářských vztahů. Považujeme za důležité podtrhnout, že kategorie ceny a pomoc musí být ve vztazích mezi socialistickými zeměmi jednoznačně navzájem odděleny.

Formy hospodářské spolupráce mezi socialistickými zeměmi po dobu extenzivního rozvoje čs. ekonomiky měly řadu pozitivních rysů z hlediska dnes již překonaného systému řízení hospodářství. V té době představovaly záruku stability vnějších ekonomických vztahů a možnost striktního dodržení záměrů plánovacích orgánů i v naturálním pojetí. Možnosti rozvoje těchto forem jsou v současné době při přechodu na intenzivní model socialistické ekonomiky, zcela vyčerpány a stávají se postupně z faktorů růstu čs. ekonomiky jeho brzdou.

Z těchto důvodů je v zájmu ČSSR i ostatních socialistických zemí, a tedy v zájmu skutečné jednoty světové socialistické soustavy usilovat o změnu těchto překonaných forem hospodářské spolupráce a tím postupně využít všech možností, které skýtá mezinárodní dělba práce.

Vztahy ČSSR a vyspělých kapitalistických zemí

Jedním ze základních článků rozporu mezi současnými potřebami čs. ekonomiky a nynější obchodně politickou orientací čs. vnějších hospodářských styků je vztah ČSSR k vyspělým kapitalistickým státům (VKS).

Tradiční čs. hospodářské styky s touto oblastí byly ve své původní ekonomické struktuře narušeny v uplynulém historickém období procesem kvalitativních politických změn v obou světových systémech, doprovázeným násilnými zásahy z obou stran.

Nastoupená cesta strukturální přestavby čs. ekonomiky si v současné době vyžaduje objektivizaci těchto styků s přihlédnutím k dosažené úrovni odlišného ekonomického i politického vývoje. V této souvislosti vystupuje do popředí nové pojetí řešení řady zásadních problémů těchto vztahů. Nejdůležitějšími z nich jsou koncepce dalšího rozvoje a teritoriálního zaměření čs. zahraničního obchodu s VKS, efektivnost směny s touto oblastí, rozvíjení nových forem hospodářské spolupráce — výrobní a obchodní kooperace, vědeckotechnické spolupráce — a normalizace vztahů k integračním seskupením VKS, zejména k EHS.

V současné době se VKS podílejí na čs. zahraničním obchodě zhruba pětinou, avšak v dovozu moderních strojů a zařízení celou čtvrtinou. Tato relace musí s postupujícími změnami v čs. ekonomice vykazovat trvalou tendenci růstu. Už v dnešní době se tento fakt výrazně projevuje v narůstání tlaku na dovozy z VKS a vyvolává napjatou situaci v platební bilanci s VKS.

Dosavadní rozvoj hospodářských styků s VKS je neuspokojivý, protože naráží na řadu překážek ekonomického i politického charakteru. Jde především o trvalý pokles efektivnosti směny s VKS, který lze vyvodit z nízké konkurenční schopnosti našich výrobků, způsobené dlouhodobým odtržením domácích výrobců od světového trhu, ze současných překážek obchodně politického charakteru. Tento faktor objektivně způsobuje relativní stagnaci ve vzájemných hospodářských stycích. Jeho řešení bude záviset na tom, jak rychle bude postupovat strukturální přestavba a modernizace čs. hospodářství a jeho přizpůsobení světovému trhu.

Při daných podmínkách by úlohu důležitého akceleratoru optimálního rozvoje čs. hospodářských styků s VKS mohla vykonávat správná teritoriální orientace těchto styků doplňovaná rozvíjením nových efektivních forem ekonomické spolupráce.

V rozvoji klasických forem hospodářské spolupráce s VKS, tj. obchodní výměny, by se ČSSR měla orientovat na vyspělé kapitalistické státy se srovnatelnou ekonomikou (Belgie, Holandsko, Rakousko, Švédsko, Dánsko, Norsko, Finsko, Velká Británie), při současné diferenciaci mezi těmito zeměmi. Tato orientace by usnadnila další růst objemů směňovaného zboží, protože z hlediska efektivnosti čs. vývozu je zhodnocení naší národní práce na těchto trzích vyšší ve srovnání s ostatními VKS.

Ve vztahu k nejvyspělejšími kapitalistickým zemím je třeba i nadále usku-tečňovat obchodní výměnu v nezbytné výši i při určité ztrátě národní práce, pokud vysoká technická kvalita dováženého zboží dává oprávnění k takovému postupu. Hlavní důraz ovšem bude nutné klást na rozvíjení nových forem hospodářské spolupráce v plné šíři jejich mnohostrannosti: výrobní a obchodní kooperace, spolupráce v oblasti vědy a techniky, nákup a prodej licencí, kooperace ve vědeckotechnickém výzkumu, výměna stážistů a vzájemná trvalá spolupráce vědeckých pracovišť a vysokých škol. Taková forma spolupráce bude i nadále prohlubovat zapojení čs. ekonomiky do mezinárodní dělby práce bez zbytečného plýtvání národní prací. Pro rozvoj kooperačních vztahů s VKS existují objektivní podmínky a tyto vztahy by se měly využívat převážně na podnikové úrovni.

Z jednotlivých VKS si zvláštní pozornosti zasluhují čs. hospodářské styky s NSR. V budoucnosti bude nutné, aby naše hospodářské vztahy s NSR byly postaveny na dlouhodobé hospodářské výhodnosti pro obě země a příznivě působily na řešení politických problémů. Je zřejmé, že pro nás hospodářská spolupráce s tímto vysoce vyspělým ekonomickým partnerem není rozhodně bez významu.

Značnou úlohu v rozvoji hospodářských styků s VKS by v budoucnosti mohla sehrát aktivizace čs. zahraniční politiky při odstraňování pozůstatků obchodně politické diskriminace socialistických států z dob studené války.

Integrace vyspělých kapitalistických států v hospodářské oblasti vnesla do jejich vztahů se socialistickými státy kvalitativně nový prvek. Při vědomí tohoto vývoje se domníváme, že čs. postoj vůči integračním seskupením vyspělých kapitalistických států, zejména k EHS, by vedle globální politické strategie měl vycházet zároveň z čs. hospodářských zájmů v této oblasti. Země EHS představují pro ČSSR potenciálně nejvýznamnější, technicky nejvyspělejší a teritoriálně blízký západoevropský trh. EHS se podílí 45% na celkovém čs. vývozu do vyspělých kapitalistických států a jeho podíl na našem dovozu špičkové techniky z této skupiny zemí činí celých 54%. Ještě větší význam pro ČSSR má kvalitativní stránka těchto styků, neboť úzce souvisí se zamýšlenou strukturální přestavbou čs. ekonomiky. I zde, podobně jako vůči celé skupině vyspělých kapitalistických států, se politická kritéria jeví jako hlavní retardační faktor limitující rozvoj hospodářských styků s touto oblastí. Základní podmínkou k vytvoření předpokladů pro úpravu našeho vztahu k EHS není nic více než uznání již 12 let prosperujícího celku.



Dnešní svět pomalu přestává být kolbištěm proti sobě stojících sil, které byly v minulosti odhodlány použít ve vzájemném boji jakéhokoli prostředku. Období studené války (jako vlastně třetího celosvětového konfliktu) je v podstatě za námi. To staví před zahraniční politiku středních a malých zemí, rozpuštěné v minulosti v konglomerátu politiky té či oné supervelmoci, široké možnosti aktivity.

Domníváme se, že v tomto vnějším prostředí jsou po dlouhé době reálné i snahy o skutečnou aktivizaci čs. zahraniční politiky. Taková aktivizace je o to potřebnější, že současné období vývoje naší ekonomiky, charakterizované strukturální přestavbou, si vyžaduje věcnou i teritoriální změnu dosud vžitých vnějších vztahů.

Máme za to, že většina problémů, před jejichž řešením budeme v příštím období v oblasti vnějších vztahů postaveni, bude koncentrována na vztahy se socialistickými zeměmi. Za nejdůležitější považujeme prosazování ekonomických kritérií při hodnocení prospěšnosti rozvoje hospodářských styků. S tím souvisí i nový přístup k politické jednotě socialistických zemí. Poslední období dodalo dostatek důkazů o tom, že politickou jednotu je velmi obtížné upevňovat deklarativně, neodpovídá-li tomu současně efektivní a pro všechny partnery výhodná hospodářská spolupráce. Formování takto chápané jednoty se asi neobejde bez rozporů a konfliktních situací. Považujeme ovšem za jeden z hlavních úkolů naší zahraniční politiky dokazovat našim partnerům, že uvedený přístup je v nejvlastnějším zájmu zdravého hospodářského i politického vývoje všech socialistických zemí.

Podle našeho názoru je ovšem naprosto logické předpokládat, že jednotlivé socialistické země budou posuzovat efektivnost a zaměření svých vnějších vztahů v první řadě podle svých národních zájmů.

Důsledkem toho je, že zainteresovanost jednotlivých socialistických zemí na společném postupu s ostatními je rozdílná podle rozvoje jejich ekonomik — konkrétně v současném období například závisí na důslednosti při zavádění ekonomických reforem. Zmíněná rozdílnost determinuje i možnosti praktického provádění čs. vnějších vztahů, tj. užší hospodářské spolupráce s těmi socialistickými zeměmi, kde pro to jsou příznivé podmínky jak v systému řízení, tak ve formách vnějších vztahů.

Proces strukturální přestavby nás současně nutí k zásadnějšímu přehodnocení vztahů vůči vyspělým kapitalistickým zemím. Podle našeho názoru jsou představy o tom, že se nám podaří bez dovozu špičkové techniky z těchto zemí ekonomiku přebudovat a její efektivnost obnovit, iluzorní. Naše zaostávání v kvalitě celého národohospodářského procesu je takového rázu, že je nelze překonat, budou-li trvat současné formy našich vnějších vztahů. Je samozřejmé, že i nadále bude naše možnosti nejvíce limitovat nedostatek konvertibilního zboží. Zároveň by ovšem Československo mělo provádět vůči vyspělým kapitalistickým zemím skutečnou politiku mírového soužití, jejíž vlastní obsah spatřujeme v trvalé snaze o vyjasňování stanovisek k problémům, jejichž řešení je v zájmu obou partnerů, i při rozdílných názorech na problémy ostatní.

O STRATEGII HOSPODÁŘSKÉHO POSTUPU ROZVOJOVÝCH ZEMÍ

K teorii periferní ekonomiky

Ladislav Dvořák

HLUBOKÉ sociálně ekonomické procesy probíhající v posledních desetiletích změnilly postavení stamiliónových národů Asie, Afriky a Latinské Ameriky ve světě ve dvojnásobném smyslu: a) postupně je překonáván letargický stav staleté immobility, jsou odstraňovány jednotlivé brzdy blokující společenský pohyb a celé společenství třetího světa se dostává do proudu technického a sociálního toku, dynamizuje se a cestou lavinovitě nabírá jednotlivé elementy nutné k reprodukování pohybu, k vytváření mobilní kontinuity; b) zároveň tento pohyb nabývá na autonomnost a setrvačnost, vyjevuje svou specifiku a fyziognomii, stává se autonomním subjektem světové asociace, stále intenzivněji se projevuje neanalogičnost cesty třetího světa s vývojem v industriálních centrech. V tomto dvojjediném procesu má mimořádný význam hledání vlastní cesty ekonomického vývoje, který se po ustavení suverénních států stává skeletem jejich další existence. Tato tendence k ekonomické suverenitě našla svůj výraz i v ekonomickém myšlení. Političtí vůdci, ekonomové, administrativní a další veřejní činitelé třetího světa stále hlasitěji vyslovují myšlenku, že *tradiční ekonomické vědy západních zemí¹ se pro rozvojové země nehodí, poně-*

¹) Ostré kritice jsou podrobeny i základní principy marxistické politické ekonomie a ekonomická politika socialistických zemí. Nebylo by správné, jak se to dosud někdy děje, tyto skutečnosti zakrývat či bagatelizovat poukazováním na principy jednoty a spolupráce mezi socialistickými a rozvojovými zeměmi. Dogmatické lpění na překonaných principech doktríny a nadřazování těchto principů praktické realitě je doposud velkou brzdou v praktické práci i v rozvoji marxistické teorie.